

Wie heeft Josip Reihl-Kir vermoord?

door Daniël Verhoeven

Ik wou naar Joegoslavië verhuizen om bij Djevojka te zijn. “Ik kom naar België als ik er klaar voor ben”, zei ze. “Het is hier veel te gevaarlijk aan het worden. Ik ken je. Je kan niet zwijgen. Er lopen hier overal militias in de straten.” Na elke telefoon werd mijn verwarring groter. Ik had gelezen over de wegversperringen in de Krajina, maar dat was niet overal. Hoeveel overdreef ze? Toch wou ik terug naar Joegoslavië op vakantie. Ik had geen zin in ellenlange files en wie weet wat rond Knin, waar omgehakte bomen over de wegen lagen. Omrijden langs Rijeka onder de slopende zon, via een smalle kustweg? Ook niet.

Waarom al die moeite doen, als ze me daar toch niet wou? Dus zocht ik naar een andere bestemming in Joegoslavië. Frankrijk, Spanje of ... had ook gekund, maar dat kwam niet eens in mij op. Alle bestemmingen waarvoor ik de kust langs moest, waren uitgesloten. Ochrid in Macedonië was heel erg meegevallen, maar dan moest ik door Servië waar de demagoog Milosevic sedert 1989 de nationalistische trom roerde. Het werd Oost-Slavonië aan de Donau.

Osijek en Vukovar liggen een heel eind van de kust. Van Vukovar in Oost-Slavonië naar Split aan de Adriatische kust is zo'n 700 kilometer rijden. Slavonië, dat zijn weidse vlakten met vruchtbare landbouwgrond en enkele serieuze heuvels. De graanschuur van Kroatië, maar ook wijngaarden, hazelnoten, fruitboomgaarden... ze boerden er goed.

Bon, de nationalistische HDZ had wel een absolute meerderheid in de Sabor in Zagreb, trouwens met slechts 46 % van de stemmen, in Slavonië lagen de verhoudingen net andersom. De HDZ slaagde er zelfs niet in om in Vukovar een van de vijf parlementsleden, die daar gekozen konden worden, naar de hoofdstad te sturen.

Djevojka vond het niet leuk.

Keulen, Frankfurt, Nürnberg, München, Salzburg, Klagenfurt, overnachting in Ljubljana, Zagreb, Nova Gradisca, Bosanski Brod, Osijek, Vukovar. Dat was te doen. En dan bof in een cafeetje aan de rand van Zagreb waar ik aan de ober uitlegde dat ik op weg was naar Vukovar: “Bij de Serviërs in Vukovar? Wat ga je daar doen? Bij die barbaren?” lallend bijgefallen door een tooghanger: “Serviërs hebben kleinere schedels en minder hersenen dan de Kroaten. Buiten smijten gaan we ze doen, buiten! Kroatië aan de Kroaten!” Dronkenmannen praat, maar wel instemmend geknik van de rest.

Djevojka heeft ongelijk, als ik voel dat het gevaarlijk wordt kan ik wel degelijk mijn bek houden. Ik krabde eens in mijn haar en zweeg. Ze gniffelden. Ik verliet haastig het café en hapte naar lucht. Toen zag ik wat ik onderweg gemist had. Graffiti. De U van Ustase (de met de Nazi's collaborerende Kroaten tijdens WO 2), prominent aanwezig. “Srbima smrt” (Dood aan de Serviërs), die was duidelijk.

Ongerust telefoneerde ik naar kennissen in Zagreb. Ze vertelden me dat er overal zuiveringen aan de gang waren. Servische bewoners werden uit overheidshuizen gezet. In de overheidsdiensten werden alle Servische directeurs ontslagen. De overheid was de grootste werkgever. Daar vielen ook de drukkerijen, hospitalen, de post- en telecommunicatiediensten onder. Journalisten werden buiten gegooid en vervangen door partijgetrouwen. Tudjman had intussen ook zijn eigen Kroatisch persagentschap opgericht om het federale Tanjug te overstemmen. Straten kregen nieuwe namen, liefst van van gewezen nazi-misdadigers zoals Mille Budak. En klap op de vuurpijl, individueel geweld tegen Serviërs werd oogluikend toegestaan.

Ik was in een wespennest terechtgekomen maar koos voor de vlucht vooruit. En wonder boven wonder, eens voorbij de bergen werd het rustig. Na de afslag naar het Noorden richting Osijek vond ik dat ik wel recht had op een koffie. Op het terrasje kon ik eindelijk een beetje ontspannen.

Iedereen was vriendelijk. Geen storende graffiti in de toiletten. Geen opdringerige lapzwanen. Zou het toch nog gezellig worden? Ik had te veel tijd verloren met telefoneren. Ik zou Vukovar niet meer halen. Het had geen zin om me nu nog op te jagen. Ik mikte op Osijek.

Daar had ik weer enorme mazzel toen de jongen van de nachtbalie me sloom een kamer toewees. Om 11h 's avonds, in hotel 'Central'. Op het centrale plein van Stari Osijek aan de Drava. Een brede en bochtige trap bracht me naar een geriefelijke kamer. Het hotel ademde stijl en traditie uit. Osijek is een vrij grote stad, meer dan 110.000 inwoners, een universiteit en een regionaal vliegveld. Zelfs de flikken waren hier vriendelijk. En de gekoelde 'Osjecko Pivo' in halve liter kruiken was te drinken.

De architectuur was wel een allegaartje van Duitse en Slavische stijlen. Praag, in het klein dan. Ik bleef er 2 volle dagen, kletste de hele stad af, bier uitzwetend. De onaangename verrassingen bleven uit. Gerustgesteld vertrok ik 's anderendaags morgen naar Vukovar.

En Vukovar gaf me alles wat ik nodig had: lange promenades aan de Donau, zwemgelegenheid zat, Orthodoxe kerkjes, sorry maar ik heb daar iets mee, ze zijn rond en ik hou van rond, veel Barok in het centrum, een Franciscaner klooster en een prachtig eiland. Eens je over het water van de machtige Donau keek werd je kalm.

Vond tenslotte 'slobe slobodne' bij Milenko Milinkovic, een rustige maar zwijgzame man, een ingenieur. "Ne govorim Srbsko-Hrvatski... tko ćeka, doćeka". Maar Milenko hapte niet toe. Uren heb ik doorgebracht op het eiland Otok in de Donau recht tegenover Vukovar.

De kade, opspattend water tegen de boot, je handen door het water laten glijden, op het strand springen, wandelen onder de schaduwrijke bomen, zweten, veel zweten en dan een verfrissende duik in het water, hier en daar een babbeltje. Wat moet een mens meer hebben? Toen de 'locals' beweerden dat het daar op Otok beter was dan aan de Adriatische Kust, gaf ik hen natuurlijk volmondig gelijk. Ik werd dan ook stevast uitgenodigd aan de barbecues die overal gehouden werden. Haha, ik was weer de vriend van de Joegoslaven.

De laatste dag van mijn verblijf in Vukovar kwam er dan toch enig geluid uit mijn gastheer. Milenko was SPD'er en was verkozen voor Vukovar in de Sabor. Ik stond perplex. Zo hoog was ik nog nooit opgeklommen in de partij hiërarchie. Ik kende de burgemeester van Pisak, maar verder... Hij legde met een teleurgesteld gezicht uit dat hij in de Sabor niet veel kon uitrichten. De SPD werd er nauwelijks aan het woord gelaten. "En hier," vroeg ik. Ja, hier was de situatie natuurlijk totaal anders, maar de weinige HDZ-militanten, allemaal uitschot en gewezen criminelen, zonnen op wraak." Ik fronste mijn wenkbrauwen. "Jullie zijn toch verkozen?" Maar hij begon over iets anders.

Milenko: "Er zitten ook verkozenen van de HDZ in de gemeenteraad. Een ervan heb ik al leren kennen tijdens de campagne. Meneer Merčep. Hij schold iedereen uit, zei dat we allemaal dieven waren. Hij was buitengewoon arrogant en agressief. Ik ben hier al jaren directeur van de PTT. Ik had van die man nog nooit gehoord, hij kwam zo uit het niets in de politiek terecht."

Ik: "En?"

Milenko: "Wij lieten ons niet doen. Ik zei dat hij brak met alle regels van de wellevendheid. Dat zijn beschuldigingen meer zegden over hem zelf dan over iemand anders."

Ik: "Zijn er hier ook al mensen ontslagen, zoals in Zagreb?"

Milenko: "Nee, nog niet. Ze dreigen wel. Ze dreigen zelfs om radio Vukovar over te nemen. Maar

er is nog niemand echt ontslagen. De Sabor is wel bezig allerlei reorganisaties door te voeren. Alles wordt gecentraliseerd. Zo hebben ze de politie al totaal omgevormd. De gemeenteraad heeft geen gezag meer over de politie zoals voorheen. Ze hebben de politie van Vukovar, Vinkovci en Zupanja samengevoegd en onder centraal gezag van het Ministerie van Binnenlandse Zaken geplaatst. De chef van de politie in Vukovar is nu een Kroaat. De Servische politiemannen voelen er zich niet meer welkom. Als ze kunnen, gaan ze op vervroegd pensioen.”

Ik: “En, ze worden vervangen...”

Milenko: “Ja ze worden vervangen door Kroaten”.

Ik: “En, dat is die Meneer Merčep?”

Milenko: “Nee, dat is de HDZ vanuit Zagreb. Maar Meneer Merčep is hier hun man. Ik zal u een idee geven van zijn arrogantie. Wij proberen zo goed en zo kwaad als het kan met de HDZ mensen samen te werken. Wij willen hier rust en orde bewaren. We vergaderen lang samen ook buiten de gemeenteraad tot we een compromis bereiken...”

En toen vertelde hij over een macaber incident:

“Een keer was het te laat geworden om nog een verslag op te maken. We spraken af met Meneer Merčep om 's anderendaags vroeg in de morgen terug bijeen te komen bij Mevrouw Petar. Mevrouw Petar zei daarop dat ze kippen moest slachten, die ochtend. Meneer Modalek stelde voor om te helpen. Meneer Merčep zei dat hij het slachten van kippen niet kon aanzien. Meneer Modalek, die ook in het Parlement zit en die altijd graag een grapje maakt, antwoordde daarop dat hij de kippen dan wel een sajka [traditioneel servisch hoofddeksel] zou opzetten. Waarop Merčep inviel en zei dat hij ze in dat geval wel zelf zou slachten met zijn blote handen.”

Onderweg naar Erdut-Dalj, zo'n 15 km. verder langs de Donau, bleef dit bizarre verhaal door mijn hoofd spoken. Dalj had prachtige stranden, een schitterend achterland en goede wijn - had ik gelezen in de reisgids - maar de sfeer klopte niet. Geen spelende kinderen op straat zoals in Vukovar en Borovo Selo. Het was er saai, na 2 dagen hield ik het voor bekeken en keerde ik terug naar hotel Central in Osijek.

Zo ben ik Drago Hedl tegen het lijf gelopen. Drago was journalist. Hij sprak perfect Engels. Brede schouders en de gedrongen houding zoals die je krijgt als je voortdurend over een leest hangt. Hij leek meer op een schoenmaker, maar hij schreef voor het dagblad Slobodna Dalmacija of voor het weekblad Nedjeljna Dalmacija, of voor allebei, ik geraakte er uit.

Volgens Drago was de toestand in het land zeer verward. Allerlei corrupte figuren kwamen uit gaten en spleten gekropen. De HDZ deed allerlei zaken die het daglicht niet mochten zien. Zo vonden ze het maar niks dat ze geen goed uitgerust leger hadden. Bij een nationale staat hoort een nationaal leger. Nationale staat, bah... schurkenstaat ja. De volksmilities werden overgenomen door de HDZ en klaar gemaakt voor binnenlands gebruik. Dit had Tito blijkbaar niet voorzien toen hij ze oprichtte. De minister van Defensie van Kroatië, Spegelj, zocht gedreven naar wapens in het buitenland, om de volksmilities te bewapenen.

“Het is hier toch nog rustig, ik heb andere dingen gezien in Zagreb,” gooide ik er tussen.

“In Osijek was het nog rustig,” zei hij, “omdat in Osijek de HDZ haar wil niet kon opdringen. Hier wordt nog onderhandeld. Vuurtjes worden geblust voor de vlammen uitslaan”.

“Ja maar, in Vukovar heb ik dan weer andere dingen gehoord, daar pesten ze politiemannen met

veel ervaring buiten. Daar maken ze de Serviërs het leven beu.”

“Ha ja, klopt, Vukovar valt niet onder de voogdij van Osijek. Lees je Servo- Kroatisch,” vroeg hij mij, daarop. “Een beetje.” “Ik kan zorgen dat je op de hoogte blijft in België. Neem een abonnement op Nedjeljna Dalmacija. We brengen ook veel schitterende cartoons, die begrijp je zonder woorden.” Onze schoenmaker was enthousiast. Ha, hij verkocht ook schoenen. Ik protesteerde nog, dat mijn Servo-Kroatisch toch niet zo schitterend was, maar noteerde toch het adres.

Ik geraakte zonder ongelukken terug in België en vond tussen de berg briefwisseling een postkaartje van Djevojka met als enige tekst: “Ja ću uskoro, coming soon”. Mijn hart sloeg een beat over. Ik belde haar op. Ze bleek bijzonder goed geluimd en daar bleek mijn jonge heer snel in mee te gaan. Duidelijk was ze niet, maar ze kwam na Nieuwjaar naar België, nee niet voor goed, ze zou het wel uitleggen als ze hier was. Zelfs vanop 1500 km. was ze in staat mij rond haar vinger de draaien. Moest ik nu kwaad zijn op mezelf? Ik ben niet graag kwaad op mezelf.

Mijn leven ging verder zijn gewone gangetje, maar begin december bracht de postbode plots een Joegoslavisch weekblad: ‘Vreme’. Djevojka ontkende aan de telefoon dat ze er iets mee te maken had. Ik begreep er niks van. Ik die dacht dat ik Servo-Kroatisch machtig was. Zelfs met een woordenboek schoot het nauwelijks op. Gelukkig drukten ze al een tijdje Latijns in Belgrado, in het cyrillisch zou ik helemaal de pineut geweest zijn.

En, het bleef niet bij een nummer, de volgende week en ook de volgende week... Vreme (wat tijd betekend trouwens). Iemand had mij dus een abonnement cadeau gedaan. Niet Drago, want het kwam uit Belgrado. Ik had hem niet eens mijn adres gegeven. Adres? Wie had ginder nog allemaal mijn adres? Toen begon het te dagen. Milenko had als gastheer natuurlijk mijn gegevens op een blaadje gekregen. Je ging nergens logeren zonder je paspoort af te geven. Je werd altijd ingeschreven... hoewel als ze aan de Adriatische kust vroegen om in DM betalen, ik denk niet dat ze dat inschreven. Soit. Rare vogel die Milenko. Ik stuurde hem een voorwaardelijk bedankbriefje en kreeg netjes een brief terug op parlementair papier. Dat hij vond dat we in België moesten weten wat daar allemaal gebeurde.

OK, als Djevojka komt kan ze me helpen vertalen. Dat deed ze dan ook nadat ze was gearriveerd. Het was wel al februari en het was flink aan het vriezen toen ze kwam. Maar alle ijspegels kletterden op de grond toen ze uit het vliegtuig stapte. Een vroege lente. Ik was dolgelukkig ook al maakte ze me onmiddellijk duidelijk dat ze in augustus weer zou vertrekken naar Engeland om geneeskunde te studeren. Ze wou nog eerst haar Engels bijwerken en ik moest haar daarbij helpen. Deal, als jij mij helpt met Servo-Kroatisch.

Ik gaf – in English - af op Thatcher en dat het daar toch een totaal ander systeem was. Dat ze daar nooit zou wennen. Ze kon toch ook geneeskunde studeren in Gent. Ze verdrong mijn bezwaren met overgave. Ze deed nooit iets half, als ze zich gaf, ze gaf zich ook mateloos. Bila je nježna ko san, ko cvijet kraj puta. Pogledom me miluje k'o da me dodiruje i svaki put kao da je prvi...Ja stalno mislim prestat ce iz cista mira nestat ce ,al' pozuda ne prestajeti si mi u krvi.

Zo deelden we een nieuwe hobby, nieuws sprokkelen uit Joegoslavië. In de liefde is het belangrijk bezig te blijven.

De 'Kontraobaveštajna Služba', KOS, de contraspionage van het Federale Leger had een Kroatische wapensmokkel met Hongarije ontdekt, gefilmd en uitgezonden op de nationale televisie. Het JNA (Joegoslavisch Federaal Leger) eiste begin Januari 1991 de inlevering van alle illegale wapens. En dat binnen de tien dagen. Het dreigde met ingrijpen. Voor het JNA stond natuurlijk het

eigen bestaan op het spel. Een staat zonder leger kunnen we ons nog indenken, maar een leger zonder staat is een totaal overbodig leger.

Tudjman en Stipe Mesic waren de vernedering nog niet vergeten die ze in Knin hadden opgelopen toen federale migs, zijn helicopters met zwaar bewapende Kroatische politiemannen hadden verjaagd toen die de wegen naar de Dalmatische kust wilden vrijmaken. Deze keer bonden ze niet in.

Stipe Mesic, de Kroatische Eerste Minister:

“Moesten ze weerloos blijven toekijken in de Krajina en pennen smokkelen om smeekbrieven te schrijven zodat ze hen niet zouden aanvallen.”

Hij schreef naar Het Presidentschap van de Federale Staat in Belgrado met een boodschap dat ze de volgende maatregelen zouden nemen als het leger hen probeerde te ontwapenen:

- (1) Ze zouden zich met Kroatië afscheuren van de Federale Republiek Joegoslavië.
- (2) Ze zouden de Verenigde Naties vragen om tussen te komen
- (3) Ze zouden uit alle organen van de Federale Staat stappen.

VS Ambassadeur Zimmerman vroeg aan Borisav Jovic van de Joegoslavische staatsraad om niets te doen. De staatsraad, op zijn beurt, wende zich tot Moskou om zich van de steun van het Russisch leger te verzekeren. Milosevic vroeg daarop aan het federaal leger om Kroatië binnen te vallen en hoewel generaal Kardeljovic al eerder Mesic had afgedreigd was hij bang dat de actie zou gezien worden als een staatsgreep. Dus deed hij niets.

Volgens Djevojka stuurden Milosevic en Tudjman aan op een oorlog. Volgens mij was het was theater. Beide partijen wisten dat ze alleen maar konden verliezen.

Wel maakte ik mij zorgen over mijn vrienden in Vukovar. Radio Vukovar was gewapenderhand ingenomen onder leiding van Merčep. De professionele journalisten en technici waren buiten gezet en vervangen door HDZ getrouwen. Ook het locale gebouw van defensie en het secretariaat van defensie was op dezelfde manier overgenomen. Branimir Glavas, een HDZ- havig, was benoemd tot de plaatselijke leider van de Volksdefensie.

Vreme citeerde Mirko Nikolasevic die lekte over over een geheime bijeenkomst van locale HDZ kaders in Borovo Nasalje:

“Nadat we in het algemeen gesproken hadden over de moeilijke economische situatie, herinner ik me dat Merčep zei dat we ons moesten ontdoen van de Serviërs die de Kroatische staat niet erkenden. Hij zei openlijk dat de Serviërs moesten uitgezet worden willen of niet, Blago Zadro ging hiermee akkoord. (...) Uit dit alles, is het zoals ik zei duidelijk dat deze vergadering in feite besloot voor de 'opkuis' van de Serviërs in Borovo Nasalje.” (Vreme, 15 Maart 1991)

Servische burgers werden 's nachts opgebeld en aangepord om Vukovar te verlaten. Ze werden met de dood bedreigd of ze werden ze vriendelijk gewaarschuwd: “dat 'men' het op hen had gemunt, dat ze op 'de lijst' stonden”. Het gerucht dat er liquidatielijsten in omloop waren verspreidde zich.

In de streek rond Vukovar werd 's nachts geschoten op huizen van Serviërs. Er waren ook al enkele huizen opgeblazen. Naft in de funderingen gieten, eventjes wachten en dan boem.

Begin maart nam ik dan toch een abonnement op de Nedjeljna Dalmacija. Djevojka drong er op

aan. Ik zou wel tot half mei moeten wachten op het eerste nummer. Het was dan nog een nummer dat al 14 dagen oud was. Eind April konden we lezen dat er begin April ook wegversperringen opdoken in Oost-Slavonië, op de weg tussen Vukovar en Vinkovci en in de omgeving van Osijek.

Tussendoor belde D. regelmatig naar Kroatië. Er kwam meer verontrustend nieuws van het thuisfront. Het voelde alsof ik in een roeibootje heen en weer werd geslingerd in een maanloze nacht. Ook Milenko Milinkovic stuurde nu en dan persoonlijke rapportjes.

Die Mei-avond was het natuurlijk feest geweest in Joegoslavië. Dat was ook zo in Borovo Selo. Er werd misschien iets minder uitbundig gevierd dan gewoonlijk, maar toch. De barricades werden even verlaten, de miserie vergeten. Een optreden van een punk- en folkrock band voor de jeugd en een uitgebreid Roma orkest voor iedereen. Vooral bij de Serviërs waren de Roma populair, ook al wilden ze dat niet geweten hebben. Nu waren de Roma eregasten, het was alsof de gewezen slachtoffers van de Ustase een verbond hadden gesloten, enkel een delegatie uit een of andere Kibboets ontbrak nog.

De wijn werd uit grote vaten getapt en na een tijdje zat de sfeer er goed in. Er werd gezongen, gedanst en geschanst. Even de zorgen vergeten. Toen de ochtendmist al begon op te zetten, keerden de laatste gasten wankelend naar huis. Ze werden opgeschrikt door twee zware knallen aan de rand van het dorp. Wie nog rechtop kon lopen ging kijken in de richting van het kabaal. Er stond een tractor aan de barricades in brand. In de gevel ernaast gaapte een groot gat. In de verte zagen de eersten die aankwamen nog de rode lichtjes van een donkere politieauto verdwijnen. Een vrouw vond ook nog een onontploffte granaat in het korenveld. Deze granaat werd later getoond op de Televisie van Belgrado, het was een armbrust anti-tank geleide raket.

En nu vervolgen wij met een rapport van Milenko Milinkovic.

--- begin rapport

Op 1 Mei dag gaan de Vukovaren meestal naar Borovo Selo. Het ligt aan een bocht van de Donau. Daar zijn pijnbossen en heel wat plaatsen om rustig te picknicken. Ik stond net op het punt om ook met mijn familie te vertrekken toen ik werd opgeroepen voor een noodgeval. Een oudere burger van Servische nationaliteit was neergeschoten door een burger van Kroatische nationaliteit. Ik belde het crisiscentrum van de gemeente om te vragen wat er gebeurd was en wat er aan de gang was, zoals ik altijd deed – altijd wanneer er zich een situatie voordeed – een uitzonderlijke situatie zoals deze. Ik ging persoonlijk naar de plaats van het gebeurde om de burgers tot kalmte aan te manen, de spanning te doen afnemen.

De inwoners van Borovo Selo waren kwaad op de moordenaar, Meneer Gelencin en hadden zijn huis omsingeld. Ik praatte met de mensen in de plaatselijke gemeenschap en in het crisiscentrum en vroeg om de kalmte te bewaren. Ik weet dat Savo Davidovic die van dat dorp was en die ook een afgevaardigde was, daar ook was en ik, ik denk dat Meneer Bosnjakovic bij mij was, hij was ook een afgevaardigde - wij probeerden de situatie te kalmeren en uiteindelijk lukte het ons Meneer Gelencin te ontzetten en te laten meenemen door de politie.

De volgende dag, op 2 Mei ging ik naar het PTT gebouw – ik denk dat het rond 10 uur was – toen ze me opbelden vanuit het politiebureau en zeiden dat er een onderzoeksrechter van de rechtbank van Osijek was aangekomen. Ik denk dat dit toen onder de bevoegdheid van Osijek viel, maar dat hij niet naar de plaats van het gebeurde durfde gaan omdat de mensen van de lokale gemeenschap gezegd hadden dat ze geen enkele politieman in het dorp zouden toelaten omdat ze een aantal zeer slechte ervaringen hadden en dat geüniformeerde individuen met hun geweren schoten.

Ik kwam tussen. Ik zei hen dat ik het wel zou regelen en ze gingen akkoord. Zo gingen we met een politiewagen en twee politiemannen en de onderzoeksrechter, vergezeld van enkele journalisten die gevraagd hadden mee te gaan, naar het dorp, we hadden een korte bespreking en toen kon de onderzoeksrechter zijn werk ter plaatse doen. Ik herinner me dat een van de zonen van de heer die gedood was daar ook was. De atmosfeer was correct en ze legden hun verklaringen af en legden uit hoe het allemaal gebeurd was. De rechter rondde snel zijn onderzoek af en zei dat hij zou vertrekken met de twee politiemannen.

's Anderdaags ging ik, voor ik terugkeerde naar mijn werk, nog eens langs op het politiekantoor van Vukovar om verslag uit te brengen. Ik ging het gebouw onmiddellijk binnen en ik wandelde het bureau van Meneer Sredoselac onaangekondigd binnen. Hij was aanwezig, ik stuitte daar ook op Meneer Dzaja, die het hoofd van de politie van Vukovar, Vinkovski en Zupanja was, de overste dus van Meneer Sredoselac en Meneer Bosnjak.

Ik was verrast toen ik zag dat hij een kogelvrij vest aan had en onderbrak hun gesprek, ik vertelde hen wat er gebeurd was en dat ik erin geslaagd was de situatie te pacificeren maar dat er weer geschoten werd en dat dit de spanningen terug deed oplopen. Ze zeiden dat de zaak Gelencin rond was. Nu hadden ze wel een totaal ander probleem. Meneer Dzaja vertelde me dat die morgen twee politiemannen vermist waren in Borovo Selo. Aangezien ik veel contacten had in Borovo Selo nam ik onmiddellijk de telefoon en trachtte daar iemand te bereiken maar er antwoordde niemand.

Later vernam ik dat vier politiemannen uit Osijek de rode vlag met de sterren, die er nog hing van de 1 Mei viering, wilden weghalen in Borovo Selo. Ze wilden de nationale 'šahovnica' ophangen. De vlag met schaakbord, dat ook schittert op het dak van de kathedraal van Zagreb, was niet geliefd bij de Serviërs. De politiemannen werden onthaald met gewerschoten. Twee politiemannen konden ontsnappen, twee werden er gevangen genomen. Ja, dat was een ernstig incident.

Op dat moment vroeg Meneer Bosnjak Meneer Dzaja terzijde. Blijkbaar wilden ze de conversatie niet verder zetten, niet met mij erbij. Toen ze terugkwamen bood ik aan om zelf naar Borovo Selo te gaan om te onderhandelen. Hoewel ik op die manier mijn geloofwaardigheid bij de Serviërs dreigde te verspelen. Omdat ik altijd onderhandelde werd ik al door bepaalde Servische individuen een verrader genoemd. Toch bood ik aan om ter plaatse te gaan en Meneer Dzaja antwoordde dat daar geen behoefte voor was.

Hij had al orders gegeven voor een aanval. Ik moet zeggen dat ik verrast was. Spijts al de eerdere garanties die ik gegeven had, zowel aan Sredoselac, Matkovic en Degoricija, werd ik genegeerd. Ik probeerde nog hen te overhalen om geen geweld te gebruiken. Dit zou alleen maar het conflict escaleren. Dit was exact wat er gebeurde.

Ik vroeg hem om Meneer Degoricija [vice-minister van Binnenlandse Zaken] voor mij op te bellen en hij zei dat deze niet te bereiken was. Ik zei dat hij dat andere mensen kon wijsmaken maar mij niet, ik wist dat hij een speciale telefoonlijn had met het Ministerie, maar hij belde Meneer Degoricija niet op voor mij. Ik vroeg of hij er zich van bewust was dat hij door deze daad de burgeroorlog begon. Hij mompelde in zichzelf gekeerd dat hij het terrein moest opruimen en dat hij dit niet langer kon tolereren. Ik keek naar Meneer Sredoselac, die ik altijd als een redelijk man had beschouwd, we hadden vele uren samen doorgebracht om de wegen en de middelen te bespreken om het hoofd te bieden aan dit soort situaties. Hij keek weg van mij omdat hij niet de moed had om me recht in de ogen te kijken. Voor wat ik weet was hij 's anderdaags reeds op dat bureau verdwenen – iemand anders was intussen aangesteld in zijn functie.

Ik smeekte Meneer Dzaja om met deze actie op te houden – hij wou dat niet doen. Ik wou weg. Maar toen zei hij dat ik moest begrijpen dat ik niet kon vertrekken, dat hier hogere belangen op het

spel stonden en dat ik die actie niet kon voorkomen. Ik vroeg hem of hij mij arresteerde, hij zei nee, maar dat ik moest aanvaarden wat hij zei en dat alle lijnen met Borovo Selo doorgesneden waren. Terwijl we deze discussie hadden, vertrokken zijn mensen en hij belde Meneer Reihl-Kir, [zijn collega] op hetzelfde niveau als hij maar voor het territorium van het district Osijek.

Ik herinner me dat hij de hoorn in zijn hand hield en ik hoorde hem roepen: “Waarop wacht je? Waarom vertrek je nog niet?” Meneer Reihl-Kir was een vaste onderhandelaar, hij was wel een Kroaat, maar net als ik kon hij zich niet verzoenen met de gebruikte methodes. Hij werd ook gerespecteerd door de Serviërs.

--- einde rapport

Het vervolg heeft ondertussen de Wikipedia gehaald als de moorden bij Borovo Selo. Wat Dzaza bevolen had was de actie van 150 tot op de tanden bewapende Kroatische politiemannen, allemaal uitgerust met kogelvrije vesten. Met 3 bussen reden ze Borovo Selo binnen. Een van de bussen reed zich al meteen vast. De Serviërs boden veel meer weerstaand dan ze verwacht hadden. Aan de kant van de politiemannen vielen 12 doden. De Serviërs verloren 20 man volgens een rapport van de VN, maar de Kroatische politiemannen moesten wel de aftocht blazen, met lege handen. Nu - eventjes goed nadenken - is het niet mogelijk dat enkele primitief bewapende Serviërs zo heldhaftig waren dat ze een politiemacht van 150 man konden verslaan. Ge kunt mij veel wijs maken.

Na de granaatbeschieting op Mei-avond, had Vojislav Seselj, een Servische Ultra-Nationalist van de Servische Radicale Partij, zijn diensten aangeboden om de barricades te helpen verdedigen. Hoewel dit aanvankelijk afgewezen werd door de dorpingen, was hij ter plaatse gebleven met zijn militia, de Beli Orlovi (witte adelaars). Dit waren getrainde vechtmachines. Dit was het eerste optreden van paramilitairen in Kroatië. Het spel zat op de wagen. Deze klootzakken peperden er de afkeer en haat nog wat extra in door enkele lijken van politiemannen te verminken. Natuurlijk greep Tudjman het incident aan om overal in Kroatië haat tegen de Serviërs te zaaien, toch is dit incident als bij een wonder niet verder geëscaleerd.

Op 3 mei 1991 verscheen de Kroatische president Franjo Tuđman op de Kroatische televisie met de waarschuwing dat de open oorlog was begonnen en dat indien dat nodig was, de Kroatische bevolking de wapens op zou moeten nemen om de vrijheid en soevereiniteit van de Republiek Kroatië te verdedigen. Nog diezelfde dag vond de Dalmatische anti-Servische oproer plaats in de zuidelijke Kroatische steden Zadar en Šibenik. Dit weten we intussen, dit zou nooit meer goed komen hoewel de oorlog pas echt losbarstte rond Vukovar vijf maanden later.

Op 4 mei 1991 werd een vergadering belegd van het presidentschap van de Federale Republiek van Joegoslavië, dat de moorden van Borovo Selo veroordeelde. De Joegoslavische minister van defensie verordonneerde het Joegoslavische Volksleger (JNA) posities in het gebied in te nemen die als buffer moesten dienen tussen de twee partijen. De federale premier Ante Marković reisde naar Borovo Selo om te onderhandelen over de vrijlating van de gevangengenomen politiemensen. De regering van Kroatië stemde op haar beurt in met de aanwezigheid van de JNA in het gebied.

Djevojka was razend: “Die holbewoners daar in de bergen.”

Ik: “Borovo Selo ligt wel aan de Donau, daar zijn geen bergen.”

Djevojka: “Ja, ik druk me misschien verkeerd uit, het zijn die achterlijke plattelanders in Slavonië die de boel verzieken, net als in de Krajina.”

Ik: Oh, ja en die ze vanuit Zagreb en Belgrado manipuleren.”

Ze wist dat ik gelijk had want anders had zij ongelijk. Haar stelling was immers dat Tudjman en Milosevic op een oorlog aanstuurden en dat ze Joegoslavië in stukken wilden kappen. Eerst barstte ze in tranen uit en dan lachte ze schokkend door haar tranen heen. Ondertussen had in natuurlijk zelf een draai van 180° graden gemaakt. Ze voelde dat direct aan, zo zijn vrouwen. Na al die stribbelingen waren we het plots heel eens met elkaar.

Men schoot zomaar naar Serviërs op straat. Was Merčep met zijn bende eerst 's nachts actief, nu opereerde hij ook overdag. Milenko meldde dat zelfs zijn eigen vrouw was beschoten. Overal gingen Kroatische milities op zoek naar wapens. Ze vielen zonder huiszoekingsbevel de woningen van burgers binnen en gingen dan driest tekeer met de inboedel. Meestal hadden die burgers in het geheel niets met de barricades te maken. Waar wel wapens waren kwam Merčep niet met zijn bende. Nogal wiesde, daarvoor dienden de barricades. Zo werden veel geweldloze Serviërs onder druk gezet om te vertrekken. Degene die toch bleven – niet iedereen kon zo maar vertrekken - sloten zich op in hun eigen gemeenschap.

Ze verzamelden zich in hun eigen cafés en restaurants. Dat was dan ook een geliefkoosd doelwit van de bendes van Merčep. De volgende cafés/eethuizen werden opgeblazen: Krajisnik, Sarajka, Tufo, Brdo, Mali Raj, Popaj, Tocak, Cokot Bar. Ook Sid een droogkuis-zaak, annex wasserette, eigendom van Serviërs vloog in de lucht. In zo'n situatie kon je ook niet protesteren, ook de Kroaten niet, of je kreeg de bende van Merčep op je dak.

Toch waren er zowel bij de Serviërs als bij de Kroaten nog genoeg mensen die absoluut de boze geesten in de fles wilden houden. De enigen die echt barricades opruimden – niet de Kroatische bendes - waren de ongewapende gemengde onderhandelingsteams. Met engelengeduld en door veel te praten.

In Tenja waren barricades die het doorgaand verkeer belemmerden. SPD- parlementsleden Gordana Ajdukovic en Mato Arlovic stootten echter op verzet van de Serviërs bij die onderhandelingen. Die eisten namelijk de aanwezigheid van de politiecommissaris van Osijek, Josip Reihl-Kir. Hij was de enige die ze nog vertrouwden, zeiden ze. Op 1 juli was de groep eindelijk opnieuw gevormd en paraat. Ze reden met twee auto's naar Tenja, netjes verdeeld: 2 SPD'ers plus Reihl-Kir in de ene auto, vijf HDZ'ers in een andere, een officiële wagen, opeengepakt. Een beetje onnozel. Waarom stapte er niet een over, dan was het gelijk verdeeld? Twee afwezigen bij de SPD: Mato Arlovic en Zlatko Kramaric.

Nu reden ze naar Tenja vanuit Osijek voor deze laatste onderhandeling. Toen beide partijen op het punt stonden een overeenkomst te sluiten over de opruiming van de barricades kwam er een bode uit Osijek met het bericht dat de MUP (Speciale politie-eenheid onder rechtstreeks bevel van het Ministerie van Binnenlandse Zaken) van Osijek onderweg was om het dorp binnen te vallen. Kir sprong snel in de auto van Mirko Knezevic en samen met Mirko Tubic en Goran Zobundzija vertrokken ze richting Osijek om de MUP tegen te houden. Op weg naar Osijek dicht bij Novo Tenja werden ze echter tegengehouden door een gewone politiepatrouille. Er vond een bizarre confrontatie plaats. Een aantal politiemannen vloekten en scholden tegen Kir, hun eigenlijke chef. Ze beschuldigden hem ervan te heulen met de vijand, de Chetniks. Gudelj voerde het woord.

Gudelj, die nog maar pas in dienst was, confronteerde Kir met 'bepaalde geruchten'. Zijn vader en zijn moeder 'zouden' die morgen zijn opgehangen aan de kerktoren van Tenja. Zijn moeder 'zou' zijn verkracht en hun huis 'zou' in brand gestoken zijn. Het checkpoint van de patrouille bevond zich op nauwelijks 500 meter van het ouderlijke huis van Gudelj. Gudelj ging als een razende tekeer, maar Kir slaagde erin hem te kalmeren door na een lange hete discussie voor te stellen om samen te gaan kijken.

Toen de wagen met Reihl-Kir eindelijk werd doorgelaten door de patrouille reden ze verder naar Osijek waar ze al snel zagen dat die MUP-aanval een verzinsel was. Knezevic draaide de auto en keerde terug naar Tenja om de onderhandelingen af te sluiten.

Tubic verklaarde later dat ze op hun terugweg aan het checkpoint terug de politiepatrouille zagen staan langs de weg.

Gudelj hield zijn machinegeweer vast bij de riem, zoals Duitse soldaten deden vroeger. Iemand zei: "Ze gaan schieten!" Tubic dook achter de zetel van Kir. Toen het ratelen ophield spiekte hij van achter de zetel. Zobundzija lag bloedend met zijn hoofd tegen de deur. Milan lag ineengekrompen op de schoot van Kir. En Kir leunde op Milan's schouder. Ze waren allebei doorweekt van het bloed. Het gutste nog uit hun lichaam. Zoals het eruit ziet als het hart nog klopt. Het lichaam van Josip Reihl Kir was doorzeefd met 17 kogels.

Serviërs die op Kroaten schieten, Kroaten die op Serviërs schieten, maar Kroaten die op Kroaten schieten dat kunnen zelfs de nationalistten niet verantwoorden. Daarom verbergen ze het, gieten ze het in beton, diep in hun verziekt brein, waar zelfs drilboren er niet bij kunnen. Laten we proberen de waarheid te achterhalen ook al staan de tranen ons in de ogen.

De overlevenden

Gordana Ajdukovic. Ze was met Josip Reihl-Kir vertrokken naar de onderhandelingen, maar zat niet meer in de auto toen die doorzeefd werd met kogels. Ze vluchtte hals over kop naar Servië waar ze nu decaan was aan de Braca Karic Universiteit van Belgrado. Ze was bang. Natuurlijk was ze bang.

Gordana's SPD collega, Mato Arlovic, was niet op het appel, louter toeval waarschijnlijk. Arlovic had niks gezien, was ook geen lastige getuige en was bovendien een Kroaat. Hij had niets te vrezen. Maar hij liet niets van zich horen.

Mirko Tubic, een gematigde Serviër, was op het nippertje ontsnapt aan de Kalashnikov van Gudelj. Maar dat was duidelijk niet de bedoeling geweest. Toen de deur aan zijn kant geopend werd, viel hij uit de wagen. Ze lieten hem niet eens de tijd om te bij te komen van de shock. Ze begonnen op hem te schoppen. Ze vloekten en brieden omdat hij niet dood was.

Later werd hij naar een ziekenhuis in Osijek gebracht, geëscorteerd door twee politiemannen die hem 24 uur op 24 uur bewaakten. Hij slaagde er in om te ontsnappen. Een verpleegster nodigde de bewakers uit voor een kopje thee. Vermomd en langs de gangen voor leidingen en kabels, onder het gebouw kon hij het ziekenhuis ontvluchten. Een wagen die vanuit de nabij gelegen legerbarakken voor hem was gestuurd, bracht hem uit de gevarezone. Een mens kan soms te taai zijn om koud te maken.

Toen de vrouw van Tubic hem zag, zei ze dat ze hem niet meer herkende. Zo erg was hij toegetakeld. Hij werd vervolgens behandeld in het Militair Hospitaal in Belgrado, maar zijn nieren zijn permanent beschadigd tijdens die afranseling. Hij moet daarna om de twee dagen onder de dialyse. Hij gaf geen cent meer voor zijn leven in Kroatië.

De slachtoffers:

Wie was nu eigenlijk het doelwit van deze aanslag? Ze zaten met 4 in die gele Golf/Zastava. Mirko Tubic en Milan Knezevic waren twee gematigde Serviërs, de andere twee, Josip Reihl-Kir en Goran

Zobundzija, waren Kroaten. Milan Knezevic, raadslid van Osijek-Baranja, Goran Zobundzija, vicevoorzitter van het uitvoerend comité van de raad van Osijek- Baranja en burgemeester Mirko Tubic van Tenja.

Feit was dat Josip Reihl-Kir echt het gros van de kogels opving. Alsof men zeker wou zijn dat 'hij' het niet overleefde.

Josip Reihl-Kir was door de nieuwe Kroatische regering aangesteld als politiechef in Osijek-Baranja, verantwoordelijk voor 44 gemeenten: samen 330.506 inwoners. Geen figurant dus, toch viel zijn naam nauwelijks in de persberichten na de moordaanslag. Het was alsof of hij nooit had bestaan.

Goran Zobundzija, komt op de tweede plaats als we uitgaan van invloed en statuur.

Zobundzija kreeg wel alle aandacht in de locale media. In de loop der jaren was Branimir Glavas uiterst gul met zijn eerbetoon voor Zobundzija. Er werd een straat naar hem genoemd. De bloemen op zijn graf werden regelmatig verversd. In Osijek heeft men op de derde verjaardag van de moord ook enkel Zobundzija herdacht. Alleen op Zobundzija's graf werd een krans neergelegd. De andere slachtoffers waren blijkbaar minder dood.

Kir was het echte doelwit van de aanslag en de anderen hadden het ongeluk hadden samen met Kir in de gele Golf te zitten.

Het was een publiek geheim dat Branimir Glavas en Josip Reihl-Kir geen vrienden waren. Josip Reihl-Kir had Branimir een proces aangedaan omdat hij zijn bevoegdheid te buiten was getreden. Hij had een patrouille van de politie ontwapend en een nacht vastgezet in de MUP. Nochtans had Glavas officieel in vredetijd geen enkele politionele bevoegdheid. In vredetijd was hij een ambtenaartje van Binnenlandse Zaken en ambtenaren horen zich niet moeien met politionele zaken.

De voortdurende ijver van de door de HDZ gecontroleerde media om Reihl- Kir steeds dieper te begraven in een donker zwarte omerta, was op zijn minst verdacht. Maar dit is gemakkelijk gezegd achteraf. Wij oordeelden op basis van de beschikbare informatie en die werd ondergeschoffeld. De dader was onvindbaar en alle betrouwbare getuigen waren gevluht. En in september brak de oorlog in volle hevigheid los. Het eerste slachtoffer van de oorlog is altijd de waarheid.

Branimir Glavas had het nu alleen voor het zeggen in Osijek en omgeving. Hij kreeg zijn zin, het werd oorlog. Glavas was een van de oprichters van de HDZ. Hij studeerde Rechten aan de Universiteit van Osijek, maar zijn familie kwam oorspronkelijk uit Bosnië-Herzegovina.

Het duurde wel geteld 87 dagen om Vukovar met de grond gelijk te maken, van Augustus tot November 1991.

De dader(s).

Na de aanslag was het de branie van de medeplichtigen die een en ander aan het licht bracht. Het hele incident werd in geuren en kleuren verteld aan de toog. Het was binnen de kortste keren een publiek geheim dat Anton Gudelj de moordenaar was van Tenja. Die bres kon niet meer gedicht worden.

Het gebeurde allemaal op een klaarlichte dag, in de volle middagzon. Een tiental politiemannen keek toe hoe hun chef werd vermoord. Geen van hen reageerde. Geen van hen probeerde de moord te verhinderen. Niemand ging achter de moordenaar aan. Gudelj kon op zijn dooie gemak zijn geweer herladen en dan onaangedaan wegwandelen naar het dorp om zich te verbergen. Zijn

collega's brachten hem zelfs eten en drinken in het korenveld terwijl hij de nacht afwachtte. Geen enkele van die mannen is daar ooit voor ter verantwoording geroepen. Gudelj kon zich nadien ook zonder problemen drie dagen verbergen bij zijn broer in Osijek, naar Zagreb reizen en uiteindelijk ongehinderd Kroatië verlaten. Hoe kon hij in godsnaam het land verlaten, terwijl aan alle grensovergangen een verhoogd alarm was?

En toch kon de 'gunner' zomaar ontsnappen naar Australië. Er werd wel een internationaal aanhoudingsbevel tegen Gudelj uitgevaardigd, maar justitie wist blijkbaar niet waar ze hem moesten gaan zoeken. Dit was nochtans niet zo moeilijk. Voor hij terugkwam naar Kroatië in 1990 had hij jarenlang in Australië gewoond. Hij had een Australisch paspoort. Een telefoontje naar Interpol in Sidney had ze al een flink deel op weg kunnen helpen maar Gudelj zat nog altijd veilig en wel in Australië toen hij bij verstek tot 20 jaar gevangenisstraf werd veroordeeld op 27 juni 1994 door de rechtbank van Osijek.

En verder:

Pas in 1996, na de Dayton akkoorden van 1995 werd de omerta eindelijk verbroken. In een documentaire van de BBC kwam de aanslag op Josip Reihl-Kir uitvoerig aan bod.

Uit een eerdere uitspraak van Stipe Mesic, toen hij ermee dreigde de VN in te schakelen als men Kroatië zou ontwapenen, kunnen we afleiden dat het HDZ-bewind veel belang hechte aan haar imago in het Westen. Martelaarschap was daarbij het hoofdthema. Nu dreigen onze martelaren uit hun rol te vallen. En dat is niet leuk want Kroatië wil geld krijgen van Europa. Ze willen toetreden tot het PHARE een ontwikkelingsprogramma voor Centraal en Oost-Europa van de EU.

Het meest krasse voorbeeld van de Zagrebse operette was de hele pantomime rond Vukovar. Toch staat het vast, en dat weten we uit de meest directe bron, dat Tudjman zijn troepen in Vukovar de dood in joeg. Toen het daar, zoals te verwachten, te heet werd, weigerde hij om versterkingen te sturen, om een reactie van de VN uit te lokken. Mile Dedakovic, de Kroatische legergeneraal in de slag om Vukovar, bracht dit aan het licht. Hij is zowat de enige militair die betrokken was bij de 'moederlandoorlog', die nooit een decoratie ontving van Tudjman, terwijl al die anderen vol gingen met bling bling.

De schandalige manier, waarop 204de brigade, de Kroatische verdedigers van Vukovar en zijn bevelhebbers behandeld zijn, was een grote maskerade. Vier dagen voor de val van Vukovar werd Dedakovic ontheven van het commando en vervangen door Nikola Toth. Nikola Toth weigerde echter over te nemen. Toen ze daarna uit de omsingeling ontsnapten om Tudjman om versterkingen en extra wapens te smeken weigerde deze halsstarrig hen te ontvangen.

In plaats daarvan werden Nikola Toth en Dedakovic gevangen genomen, vernederd en afgeranseld gedurende 30 dagen. Dedakovic werd ervan beschuldigd 300.000 DEM verduisterd te hebben, een claim die ondanks te folteringingen nooit bewezen werd. De rechtbank sprak hem. De 204de brigade werd ontmanteld en de soldaten ervan werden verspreid over heel Kroatië. Na de val van Vukovar erkende Duitsland als eerste de onafhankelijke Kroatische Staat. Mission accomplished.

Kleine overwinning maar wel een heel cynische misrekening. Niemand kwam ter hulp en de oorlog zou nog 5 jaar duren!

Voor alle duidelijkheid, daarom zijn Milosevic en zijn de Servische militie niet minder schuldig aan dat afgrijselijke bloedbad. Maar dergelijke wansmakelijke komedies zijn een constante geweest in de manoeuvres van de HDZ. Alles was slecht en bloedig theater. Maar Gudelj's acteertalent zou hem niet redden.

De Australische politie had lucht gekregen van de verstekeling. Gudelj werd meteen vanuit Kroatië onder druk gezet om terug te keren. Met de nodige garanties waarschijnlijk. Een aanhouding in Australië en eventuele ondervraging door mensen van het Joegoslavië Tribunaal, opgericht onder VN-mandaat in 1993, konden ze niet riskeren. In de lente van 1996 nam Gudelj zelf het vliegtuig naar Europa. Bij zijn landing in Frankfurt stonden ze hem al op te wachten. Hij werd overgebracht naar Kroatië en opgesloten in de districtsgevangenis van Osijek.

In 1996 werd het tweede proces tegen Antun Gudelj gevoerd. Het is spijtig dat de zittingen niet gefilmd zijn, want het leek in niets op een proces. Het had meer weg van slecht gerepeteerd cabaret. Psychologen zouden boeiende interpretaties kunnen geven van de houding van rechter Samota die blijkbaar genoot van de woede uitbarstingen van sommige getuigen. Hij had de getuigen opgeroepen maar bemoeide er zich verder niet mee. Hij liet ze uitrazen. Nooit gebruikte hij zijn hamer om de orde in de rechtszaal te herstellen. Als een antropoloog die ver over datum was observeerde hij de chaos in de rechtszaal ontstond.

De openbare aanklager Miroslav Jukic daarentegen was nadrukkelijk aanwezig. Hij moeide zich actief met de getuigen. De getuigen opgeroepen door de advocaat van Jadranka Reihl-Kir werden allemaal afgewezen. Hij stond dan met veel misbaar op en wuifde ze weg als een wufte Romeinse keizer in het amfitheater.

De aanklager van het eerste proces, Mihajlo Marusic, had voorgesteld om dezelfde getuigen op te roepen tijdens het tweede proces. De rechtbank weigerde dit. Toen de advocaat van Jadranka Reihl-Kir, Slobodan Budak, om uitleg vroeg, kreeg de openbare aanklager ei zo na een psychotische aanval. Het was alsof Josip Reihl-Kir op de beklaagdenbank zat en niet zijn moordenaar Gudelj. Jucic barste regelmatig in woede uit als een of andere verklaring van een getuige niet overeen kwam met zijn idee van de zaak. Hij had naast de advocaat van Gudelj moeten zitten. Hij zat gewoon aan de verkeerde kant van de rechtszaal.

Sommige getuigen spraken de verklaringen tegen die ze in het eerste proces hadden afgelegd. De opgeblazen tronies en de laatdunkende grijns op hun gezicht spraken boekdelen. Anderen kwamen gewoon niet opdagen, of ze zeiden vlakaf tegen de rechter dat hij geen moeite moest doen hen nog een tweede keer op te roepen. Ze zouden toch niet komen. De rechter liet alles op zijn beloop. Een getuige eiste zelfs smalend, van op de getuigenbank, dat de rechtbank zijn tramkaartje 'stante pede' zou vergoeden. Kon geregeld worden.

De openbare aanklager Miroslav Jukic probeerde ook aan te pappen met Jadranka Reihl-Kir. Vooral als de pers in de buurt was. Hij deed zich voor als een vriend van de familie Reihl-Kir, wat hij nooit geweest was. Na elke zitting sprak hij haar aan en nodigde haar uit om een koffie te gaan drinken. Daarna bracht hij haar naar haar auto en telkens weer maande hij haar aan tot voorzichtigheid. Hij zei dat hij vreesde voor een aanslag tegen haar. In die periode werden nog regelmatig auto's opgeblazen.

Jacucoc vroeg op een keer aan Jadranka Reihl-Kir: "Waarom vertrouw je me niet?" Ze antwoordde dat ze hem inderdaad niet vertrouwde, omdat hij al haar getuigen afwees. Hij had prompt een voorstel klaar. Jadranka moest zelf geschreven getuigenissen verzamelen en bij hem inleveren. Dan zou hij beslissen of hij deze getuigen zou oproepen of niet. Zij moest dus zowel zijn werk als het werk van de politie doen?

Mirko Tubic, de enige overlevende van de schietpartij konden ze moeilijk weigeren als getuige. Hij deed zijn verhaal over de aanslag en zijn wedervaren achteraf zoals we al uit de doeken deden. Hij verklaarde ook dat Josip Reihl-Kir onder vuur lag van de plaatselijke HDZ. Hij had een aanklacht ingediend tegen Branimir Glavas, een van de oprichters van de HDZ, omdat deze als chef van

volksdefensie van Osijek, twee politiemannen op nachtpatrouille had ontwapend en ze naar het MUP van Osijek had gebracht.

De aanslag had 's middags plaats en volgens Gudelj's verklaring op het proces bracht hij de volgende nacht in de korenvelden door:

“Zo rond zes uur ging ik terug naar het checkpoint. Een van de politiemannen riep naar de twee anderen 'Niet schieten, het is Gudelj!' Ik kwam dichterbij en vroeg om een glas water. Ze namen me mee ergens naar binnen en gaven me een glas water. Daarna lieten ze me telefoneren naar mijn broer Zivko vanuit een andere huis. Mijn broer kwam me halen met zijn auto en bracht me naar Osijek. Aan het checkpoint van de Landbouw Faculteit hield niemand ons tegen.”

Rechter Ruzica Samota interesseerde zich niet voor deze nieuwe feiten. Medeplichtigheid, het helpen ontsnappen van een drievoudige moordenaar. Uit de verklaringen van Gudelj en het verhaal van Tubic bleek duidelijk dat een en ander georganiseerd was vooraf. Dit was een moord op bestelling.

Gudelj's aandeel kon de Rechtbank niet onder de mat vegen. Hij werd opnieuw, nu 'in presentiae', veroordeeld tot 20 jaar gevangenisstraf.

Maar dezelfde rechter, die hem veroordeelde, liet hem een jaar later weer vrij. Gudelj kon genieten van een amnestiewet die in feite bedoeld was om de opstandige Serviërs te re-integreren in de Kroatische maatschappij. Deze Amnestiewet was niet van toepassing op zware misdaden zoals een drievoudige moord, maar toch werd Gudelj op basis van deze Amnestiewet vrijgelaten.

Deze wet was er gekomen onder druk van de internationale gemeenschap met het oog op de normalisatie van de toestand. Het was een toepassing van het Erdut akkoord. Dat akkoord gold voor Oost-Slavonië tussen de Kroatische regering en de Servische bezetters en werd op 12 november 1995 ondertekend.

In december 1995 maakten de Dayton akkoorden een einde aan de oorlog in Kroatië en in Bosnië. Het einde van de gevechten betekende echter niet het einde van de spanningen tussen Kroaten en Serviërs in Slavonië. De VN blauw-helmen handhaafden er nog altijd een broze vrede, waaronder een groot detachement van het Belgisch leger.

Het Vrhovni sud Republike Hrvatske (Hoogste Gerechtshof van Kroatië) bekrachtigde de vrijlating van Gudelj.

De bekende Zagrebse advocaat, Slobodan Budak, gewezen voorzitter van het Kroatische Helsinki Comité, die de vrouw van Reihl-Kir vertegenwoordigde op de Rechtbank noemde de beslissing van de Rechtbank om Gudelj vrij te laten “schandalig”. Budak ging in beroep tegen de vrijlating van Gudelj bij het Hoge Gerechtshof van de Kroatische Republiek en Jadranka Reihl-Kir diende een zaak tegen Gudelj in bij het Internationaal Crimineel Tribunaal van Den Haag.

Na zijn vrijlating op 3 juni 1997 kreeg Gudelj meteen een heldenstatus in Kroatië. Hij wist niet aan wie hij eerst een interview moest toestaan. Het weekblad 'Globus' weidde 4 bladzijden aan zijn vrijlating. We nemen hier een passage uit dat interview over.

Interview met Antun Gudelj, Zagreb, Globus, 13 Juni 1997:

“De avond voordien op 30 juni [1991] was ik met mijn broer en zoon in Tenja. In het centrum zagen

we een scherpschutter op een dak. Na het bezoek aan mijn ouders die in het huis naast het mijne wonen, maakten we een omweg toen we naar huis gingen. Hoe dan ook, onderweg stootten we op een barricade. Op dat ogenblik stak ik een lader in de kamer van mijn machinegeweer voor het geval we ons zouden moeten verdedigen. Gelukkig was er niemand aanwezig op de barricade en konden we om de barricade heen gaan naar ons checkpoint op de weg naar Osijek. Zo kwam het dat mijn geweer geladen was toen 'Stojadin' samen met de overleden Kir en anderen uit de richting Osijek kwamen. Ik was van dienst dus ik verliet het checkpoint om ze tegen te houden. Het onderzoek wees uit dat de wagen nog in zijn derde versnelling stond. Met andere woorden, ze stopten niet. Ik stapte opzij om niet overreden te worden, en terwijl ik sprong bleef mijn vinger toevallig haperen achter de trekker en, de rest weet je.”

Het 'understatement' van een macho, in de zin van, 'ik doe alsof het een ongeluk was, maar... jullie weten wel wat er gebeurd is, ik heb hem genadeloos neergeknald als een hond, maar niemand kan mij wat.'

Ik geef hieronder delen uit het interview weer dat na het proces van Jadranka Reihl-Kir werd afgenomen door Goran Flauder. Het verscheen in de Feral Tribune van Feral Tribune, 27 november 1996.

--- begin interview

Goran Flauder: Gudelj is bij verstek tot 20 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Ben je tevreden met het optreden van de rechtbank tot dusver?

Jadranka Reihl-Kir: Ik ben teleurgesteld! Ik heb zelfs geen uitnodigingen ontvangen voor alle 'hearings' en rechter Ruzica Somota weigerde verschillende getuigen op te roepen die een ander licht op de gebeurtenissen konden werpen. Ik was vooral teleurgesteld door de houding van Josip's vroegere politiemannen die verschenen als getuigen. Ten eerste keken ze allemaal toe toen hun chef werd vermoord en geen van hen reageerde, probeerde de moord te verhinderen of probeerde de moordenaar te vangen. Hij [de moordenaar] werd ongemoeid gelaten terwijl hij zijn geweer opnieuw laadde en wandelde naar het dorp. Geen van hen kreeg ook maar een vermaning achteraf. Ze gedroegen zich zeer ruw tijdens het proces, alsof ze gedwongen waren om te verschijnen. Een van hen was gehaast, dus kwam hij binnen in het midden van een verhoor en eiste om zijn verklaring af te leggen, zonder enig respect, alsof het proces niks van doen had met zijn chef. De bevelhebber van de wegversperring [waar de moord plaats vond] “had net een koffiepauze” en had niks van het gebeuren gemerkt; toen hij Josip's pols controleerde zei hij dat hij het niet kon geloven. Wie bewaakten ze daar feitelijk? Zoveel nalatigheid en niemand werd ooit gestraft...

Goran Flauder: Waarom denk je dat Gudelj enkel de schoten afvuurde, en dat iemand anders “hem als doelwit had uitgekozen”?

Jadranka Reihl-Kir: Als de hele zaak geen opgezet spel was en op voorhand gepland was, hoe kon het dan gebeuren dat de moordenaar simpelweg wandelde, zijn familie op de hoogte bracht en het dorp verliet terwijl daar zoveel politiemensen rondliepen. Hoe kon hij zich dan nadien drie dagen verbergen bij zijn broer in Osijek, naar Zagreb reizen en uiteindelijk Kroatië verlaten zonder enig complicatie? Ik wil dat dit opgehelderd wordt en dat is de gerechtigheid waar ik op wacht en die ik wil bereiken.

(...)

Goran Flauder: Excuseer. Uw echtgenoot, zei reeds gedurende weken voor zijn laatste opdracht dat hij het gevaar liep vermoord te worden; hij vertelde het aan de minister [van Binnenlandse Zaken], Josip Boljkovac. Van waar kwam het gevaar volgens hem?

Jadranka Reihl-Kir: Ik wil niemand beschuldigen voor de feiten zijn vastgesteld op het proces. Maar het is een feit dat Josip veel problemen had met de gewapende HDZ leden; zij waren er de oorzaak van dat hij de Servische dorpen in de omgeving niet kon ontwapenen. Zij [Serviërs] beloofden te ontwapenen van zodra de politie de leden van de HDZ ontwapende. Spijtig genoeg werd van deze kans op vrede geen gebruik gemaakt; in de plaats daarvan werd Josip het doelwit voor verdachtmakingen omdat de Serviërs hem vertrouwden. En waarom zouden ze hem niet vertrouwd hebben, hij ging altijd ongewapend naar de onderhandelingen met zijn chauffeur Miljenko en hij knoopte altijd zijn vest los om te tonen dat hij niet gewapend was. Zelfs de Servische kranten schreven hierover; ze vonden dit ongelofelijk. Op een keer zei Josip tegen Miljenko dat hij niet zeker was dat ze levend zouden terugkeren; Miljenko vroeg hem om een pensioen certificaat te ondertekenen want hij wou voor niemand anders meer rijden na Josip. En die onderhandelingen waren bijna altijd succesvol, en de vrede werd bewaard; maar wat Josip ook opbouwde over dag zouden anderen vernietigen tijdens de nacht die er op volgde, door [Servische] dorps-wachten aan te vallen. Nu, die anderen, die nooit 'peacemakers' waren hielden ervan verder te gaan waar Josip ophield.

Goran Flauder: Minister Boljkovac hield rekening met Josip's waarschuwing en plaatste hem over naar een nieuwe post in Zagreb. Waarom is hij niet zo vlug mogelijk vertrokken.

Jadranka Reihl-Kir: Hij wou helpen om de problemen rond Tenja [een dorp nabij Osijek] op te lossen. Ik zag hem nauwelijks in die dagen. Op Woensdag liet hij politiebescherming rond ons huis plaatsen om dat hij bekommerd was over onze veiligheid. Hij verwisseld zelfs officiële wagens op weg naar huis om mogelijke moordenaars om de tuin te leiden. Van Woensdag tot de Maandag daarop, toen de moord plaats vond zag ik hem maar een keer, op Zondagmorgen, slapend in de living. Er ging al onmiddellijk een telefoon en hij moest gaan onderhandelen in Bjelo Brdo. Hij zei dat hij dat vlug zou oplossen en dan terugkomen. Hij loste het probleem op maar kwam niet terug. Hij telefoneerde mij de laatste maal op maandag 1 Juli, 's morgens, en hij zei dat ik me geen zorgen hoefde te maken omdat "vanaf vandaag alles anders zou zijn". Hij dacht waarschijnlijk dat we uiteindelijk naar Zagreb zouden kunnen vertrekken, waar hij verondersteld werd te gaan werken als hoofd van de politieacademie; maar het verliep allemaal anders. Inderdaad, sedert die dag is alles veranderd. Hij zei zelfs niets over Zagreb. Hij vertelde het alleen aan Barbara, onze dochter, omdat hij wist dat het voor mij moeilijk zou zijn om Djokovo te verlaten.

Goran Flauder: Meneer Glavas legt de verantwoordelijkheid bij de gewezen minister Boljkovac, omdat hij geen publieke verklaringen aflegde over de bedreigingen en geen onderzoek startte naar degenen die het op Kir gemunt hadden.

Jadranka Reihl-Kir: Tot het [de moord] plaats vond was er geen bewijs dat er een moordanslag gepland werd. Onmiddellijk na de feiten werd Boljkovac ontslagen en kon hij niets meer doen.

Goran Flauder: Tijdens het interview voor de BBC documentaire "The Death of Yugoslavia" sprak je ook over gebeurtenissen die zich afspeelden bij een aanval op de barricades in Borovo Naselje waar uw echtgenoot bij betrokken was. Wat gebeurde daar precies?

Jadranka Reihl-Kir: Als iemand die vocht voor de vrede uit alle kracht was Josip diep geschokt toen op een gegeven ogenblik Glavas, Vukojevic en Šušak [Kroatische Minister van Defensie] bij hem kwamen en eisten dat ze hen naar de ingang van Borovo Selo zou voeren; ze wilden de barricades zien. Op de plaats aangekomen zagen ze een 'tractor trailer' die in het midden van de weg was

geplaatst. Ze vroegen om te stoppen en toen kwamen ze alle drie uit de wagen, namen pantserafweergeschut [met de hand bediende raket werper] uit de koffer en vuurden drie granaten af. Een granaat viel op de barricade, de tweede trof een huis en de derde viel in een veld. Ikzelf en Meneer Boljkovac vertelden over die gebeurtenis voor de BBC-camera's voor de documentaire "The Death of Yugoslavia", die overal in de wereld werd vertoond. Je kan zelf uw eigen conclusies trekken over hoe dit Josip's positie zou kunnen beïnvloed hebben tegenover alle mensen die vrede wilden.

Goran Flauder: De advocaat van Gudelj, Nediljo Resetar, zei dat hij zijn verdediging zou baseren op het feit dat zijn cliënt niet wist dat Kir en Zobundzija ook in de wagen zaten. Denk je dat hij die visie zal kunnen doordrukken?

Jadranka Reihl-Kir: Meneer Resetar wou eerst bewijzen dat Gudelj mentaal incompetent was op dat ogenblik, maar dat werkte niet. Nu, wist hij zagezegd niet wie er in de wagen zat?! Slechts enkele minuten eerder waren de vier hem in die wagen gepasseerd in de richting van Osijek, en waren ze gestopt aan de wegversperring en hadden ze gesproken met Gudelj... Er was geen ander verkeer op die weg, noch op het ogenblik van de moord en ook niet later.

Goran Flauder: Je bewaart zijn spullen op verschillende plaatsen in het huis?

Jadranka Reihl-Kir: Toen ze mij zijn persoonlijke bezittingen opstuurden, was dat een grote schok voor mij. De spullen kwamen toe in een plastic zak en alles was nog bebloed. Een uurwerk dat ik hem gegeven had, zijn chequeboek, portefeuille, sleutelhanger, allemaal vol bloed. Ze vertelden me dat ze zijn spullen niet hadden willen aanraken en dat ze die daarom niet afgewassen hadden.

--- einde interview

Jadranka Reihl-Kir werd al in 1995 door de BBC aan het woord gelaten. Nadien werd ze talrijke malen door buitenlandse journalisten geïnterviewd maar de stadsradio van het stadje waar ze woonde, Radio Djakovo, gerund door HDZ-figures vond het in de jaren negentig niet één keer de moeite haar te interviewen. Geen enkele stadsradio in de buurt trouwens.

Intussen plunderden Tudjman en zijn trawanten het land leeg. Ze graaiden mee bij elke privatisering. Bij de overname van de Kroatische telefoonmaatschappij door de Duitse Telecom verdween 100 miljoen dollar op een Ierse bankrekening om gebruikt te worden voor de HDZ verkiezingscampagne van 2000. Het land had 200 douanekantoren of moeten we zeggen smeergeldkantoren. Ter vergelijking Hongarije dat dubbel zo groot is had er maar 65. Hoewel er maar 20 van die 200, de technische capaciteit in huis hadden om serieus goederenverkeer te controleren, was zo'n hoog aantal douanekantoren vanzelfsprekend handig in het legaliseren van smokkel en contrabande met valse douane declaraties. Een door de regering georganiseerde maffia, die trouwens vandaag nog altijd actief is. De winnaars van de oorlog verdeelden de buit onder elkaar.

In 1998 zijn 17% werklozen, een even groot percentage heeft wel werk maar wordt niet of zeer onregelmatig betaald. 50% van de bevolking verklaart onder de armoede grens te leven. Het Bruto Binnenlands Product per hoofd is gedaald van 5.432\$ in 1990 naar 4.846\$ in 1998. Het is dus met meer dan 10% gedaald. De rijkste 50% van de bevolking beschikt over 80,7% van het Nationaal Inkomen, de andere 50% moet het doen met 19,3%.

Alhoewel de regerende partij zowat alle kranten controleerde – er was geen enkel onafhankelijk TV-station in heel Kroatië - zijn er toch nog enkele weekbladen die tegen de stroom invaren: Nacional, Feral Tribune en ARKZin. Maar ze botsen telkens weer op een golf van ontkenning, intimidatie, propaganda en manipulatie in de andere media.

Het is krabben aan de muur met blote nagels. Drago Hedl en Ivica Dikic werken hard en grondig bij de Feral Tribune. Het satirisch blad genoot een zekere populariteit omdat de reporters al sinds 1984 actief de corruptie en drijfverijen van de overheid aan de kaak stelden. Nu was het blad al verschillende malen veroordeeld voor diffamatie omdat het durfde te schrijven over het misdadig gedrag van sommige ‘helden van de moederlandoorlog’. Zelfs met afschriften van politieonderzoeken – die dan wel heel snel plots verdwenen – kregen ze geen voet aan de grond. Zonder subsidies van buitenlandse NGO’s, onder andere van de Soros Foundation en de Association for Progressive Communication (APC), hadden ze het niet lang overleefd. In 1997 valt er dan toch voor het eerst een hele steen uit de muur met de getuigenis van Miro Bajramovic:

“Mijn naam is Miro Bajramovic en ik ben rechtstreeks verantwoordelijk voor de dood van 86 mensen. Ik ga naar bed met deze gedachte, en – als ik al slaap – wordt ik wakker met deze gedachte. Ik heb 72 mensen vermoord met mijn eigen handen, daarvan waren er negen vrouwen. Wij maakten geen onderscheid, wij stelden geen vragen; het waren “Chetniks” [Serviërs] en onze vijanden. Het moeilijkste is om een huis in brand te steken of een mens te vermoorden voor de eerste keer; maar daarna, wordt alles routine. Ik ken de namen en de bijnamen van hen die ik vermoord heb.”

Bajramovic, een werkloze ingenieur, werd spijtoptant. Hij was hopeloos. Hij had geen geld meer om eten te kopen en om zijn gezin te onderhouden. Verarmd door de gegraai van de leiders waar hij ooit naar opkeek.

Toen hij in de gevangenis probeerde zelfmoord te plegen konden de autoriteiten ook niet meer verhinderen dat hij bezoek kreeg. Aan de leden van het Kroatische Helsinki Comité verklaarde hij dat hij dagen aaneen geslagen was door leden van Tomislav Merčep’s eenheid. Dat hem geweigerd werd contact op te nemen met het Joegoslavië-tribunaal... En zo begon de steen eindelijk te rollen. Met steun van en via de APC deed het Helsinki Comité wat het moest doen, het speelde alles door naar Den Haag.

Ook Jadranka Kir bleef niet bij de pakken zitten. Ze is verontwaardigd over de miserabele toestand van het land. Voorheen was ze apolitiek, maar in 1997 gaat ze in de lokale politiek van Djakovo. Ze was altijd al SPD gestemd. In 1999 is ze al ondervoorzitter van het SPD partijcomité van Djakovo en zit ze in de Districtsraad van de partij in Osijek. Ze krijgt de vijfde plaats op de lijst voor de nationale parlementsverkiezingen.

Jadranka Kir wordt verkozen bij de verkiezingen van 2 en 3 januari 2000 en wordt ondervoorzitter van Parlementaire Commissie voor Mensenrechten en Rechten van Nationale Minderheden. Voor de verkiezingen had de SPD een coalitie afgesproken met zes andere partijen, de Liberale Partij (HSL) de Kroatische Boeren Partij (HSS), de Kroatische volkspartij (HNS) de Liberale Partij van Kroatië (LS) en de Istrische Democratische Unie (IDS). Deze coalitie won de verkiezingen en zo kwam er voor de eerste keer in het nieuwe Kroatië een centrum linkse regering aan de macht. De coalitie was aan de macht tot 23 November 2003.

Deze machtswisseling opende natuurlijk ook perspectieven voor het onderzoek naar de opdrachtgevers van de moord op haar man. Ze klaagde het oneigenlijk gebruik van de Algemene Amnestiewet om Gudelj vrij te laten aan. Het was het begin van een lange mars.

In de lente van 2001 klopt Jadranka op de deur van Lucin, de Minister van Binnenlandse Zaken. Ze vraagt dat er gezocht zou worden naar de opdrachtgevers voor de moord op haar echtgenoot. Lucin verwijst haar door naar Ranko Ostojic, de procureur-generaal.

De politie van Osijek en het Openbaar Ministerie zijn nog altijd de dezelfde arrogante klik. Jadranka vertrouwt ze voor geen meter. Ze vraagt Ostojic om speurders uit Zagreb op de zaak te zetten. Na 6 maand worden er 2 aangesteld en naar Osijek gestuurd: Blaz Mamuza en Stellan Petric. Ze krijgen alle mogelijke documenten waarover ze zelf beschikt mee met details over de moord.

Jadranka geeft aan de speurders ook materiaal over een reeks onopgehelderde moorden in Osijek uit 1991. Getuigenissen van Rade Ratkovic die door Drago Hedl werd geïnterviewd in Vojvodina... Ratkovic was ook al op de vlucht net zoals Gordana. De wereld op zijn kop. Slachtoffers die zich moeten verstoppen voor hun moordenaars die vrij rond lopen.

De twee speurders maakten er een rommeltje van. Nu en dan ondervroegen ze een getuige, onderbraken het verhoor vijf dagen, en zetten het dan verder.

Het onderzoek was zo lek als een vergiet. De geruchtenmolen draaide op volle toeren. De getuigen begonnen het hem te knijpen, maar ondertussen kregen ze wel ruim de tijd om een en ander op elkaar af te stemmen. In feite de twee besmetten ze zo het hele dossier.

Jadranka krijgt terug een koude douche als Blaz Mamuza, alias Zaza, haar vertelt: "Mevrouw Kir, ik betwijfel dat het u zal lukken, Glavas heeft nog veel te veel invloed in Osijek."

Jadranka klopt aan bij de Procureur Generaal Ortynski. Die zegt dat er enkel vooruitgang zal kunnen gemaakt worden als het onderzoek overgeheveld wordt van Osijek naar Zagreb. Kort daarop wordt Ortynski ontslagen. Zijn opvolger Mladen Bajic, bekijkt de voorlopige resultaten en verklaart: "Mevrouw Kir, ze hebben de hele tijd niets uitgevoerd". Zo houden ze haar twee jaar aan het lijntje.

Jadranka is razend maar ze blijft kalm zoals alleen een vrouw kalm kan blijven. Een en al gedrevenheid. Ze gaat dan maar zelf aan de slag. Ze reist 's nachts naar Osijek om getuigen te ondervragen. Met haar willen ze nog praten.

Ze gaat op zoek naar het ouderlijk huis van Gudelj en vind het ongeschonden. Het huis heeft nooit in brand gestaan. De geruchten waar Gudelj mee uitpakte tijdens het proces waren dus compleet verzonnen. Dit was gewoon een smerige provocatie...

Pas op 14 oktober 2003, als haar parlementair mandaat bijna is afgelopen botst ze op een sleutelgetuige: Angelina Ratkovic. Ze legt het verslag neer bij het Openbaar Ministerie:

"De morgen van 1 Juli 1991 stapte Branimir Glavas in militaire uitrusting uit een camionette. De minibus had halt gehouden voor een huis in Tenja waar een eenheid van de Kroatische politie aan beide kanten van de weg stond opgesteld. Hij briepte tegen de manschappen: "Stomme apen, idioten! Wat doen jullie? Willen jullie misschien elkaar neerschieten?". Toen gaf hij het bevel om langs een kant van de weg te gaan staan en vloekte nog: "Er gaat hier geschoten worden!"

De getuige bevestigde tegenover een onderzoeksmagistraat dat dit allemaal gebeurde aan het 'checkpoint' waar de moorden hadden plaats gevonden. Jadranka was enthousiast, maar realiseerde zich al gauw dat de politieke wil om eindelijk eens gerechtigheid te krijgen voor Josip er niet was. Een heropening van het dossier Gudelj blijft uit.

En dan is het alsof de ene steen de andere meesleurt. Nog in dezelfde maand komt er een anoniem schrijven toe in de Sabor met fotokopieën uit het boek 'Nevrijeme u slutnji' vrij vertaald, ik voelde de storm aankomen, van Gordana Ajdukovic.

Daarin beschrijft Gordana haar ervaringen in Kroatië, hoe ze oorlog voelde naderen, hoe ze onverhoeds moest vluchten na de moord op Reihl-Kir, Zobjanica en Knežević. Ze beschrijft hoe ze de onderhandelingen voorbereide samen met Mato Arlović, hoe ze op verzet stoot van de Serviërs en daarom Josip Reihl-Kir moest inschakelen.

Ze schrijft dat ze nooit een man gezien was die meer gedreven was om de vrede te bewaren. Maar de morgen van 1 juli was Josip wanhopig. Hij toonde Gordana Ajduković de krant van die morgen, de Glas Slavonije. Daarin riep Branimir Glavač de bevolking op om niet meer met de politie te praten maar zich rechtstreeks tot de Volksdefensie te wenden. Deze trouwe HDZ-secretaris – ironisch dat we 'Branimir' moeten vertalen als verdediger van de vrede - wou de politie buiten spel zetten. Hoe kon Josip dan nog gaan onderhandelen?

Toch gaf Reihl-Kir niet op. Dit zou zijn laatste opdracht worden in Slavonië. De grond werd echt te heet onder zijn voeten. Hij was al meerdere malen zowel openlijk als anoniem bedreigd door de plaatselijke HDZ. Hij wisselde van wagen als hij naar zijn werk reed en had politiebescherming gevraagd en gekregen voor zijn gezin.

Josip had aan Gordana ook verteld dat hij een aanslag vreesde, dat hij elk moment dacht dat ze een bom onder zijn auto zouden planten, maar dat dit zijn laatste opdracht was in Slovenië. Hij had een post aangenomen in Zagreb.

Alles viel op zijn plaats. Jadranka herinnerde zich dat Josip diezelfde morgen van 1 juli een afspraak had met Slavko Degoricija viceminister van Binnenlandse Zaken. Josip had getalmd, wou niet verkassen, maar nu had hij toch tegen zijn dochter Branka gezegd dat ze de volgende dag zouden vertrekken naar Zagreb.

Slavko Degoricija, een gematigde HDZ-er had er geen moeite mee uit te leggen dat hij vreesde voor het leven van Josip, dat hij hem daarom benoemd had tot hoofd van de politieacademie op voorstel van Josip Boljkovac. Degoricija wilde zich ook het incident in Borovo Selo herinneren, dat intussen door alle andere betrokkenen, Glavač, Vukojević en Šušak rigoureus ontkend werd.

Maar er was nog één belangrijk detail dat niet klopte. Waarom had Mato Arlović, die al bijna 4 jaar naast haar zat in de Sabor, niets verteld over zijn betrokkenheid bij de vredesonderhandelingen? Jadranka toonde de fotokopie aan Mato Arlović, maar die zweeg als vermoord.

Jadranka wou ontslag nemen uit de Sabor, maar liet zich toch overtuigen door Arlović – hij vreesde natuurlijk een publiek schandaal - die argumenteerde dat ze in het Parlement meer mogelijkheden had om haar onderzoek verder te zetten. Ze bleef en werkte verder.

Ze reisde af naar Blegrado om Dr. Gordana Ajduković op te zoeken. Deze vertelde het volledige verhaal, hoe Josip was weggelokt en bij zijn terugkeer was neergeschoten. Toen ze Arlović confronteerde met al deze gore details antwoordde hij: “Gordana zat niet in de auto toen je man werd vermoord.... Uw onderzoek zal op niets uitlopen. Je zou beter voor jezelf en je kind zorgen. Schrijf een boek. Dat wordt vast een bestseller en dan zit je op rozen.”

Jadranka repliceerde:

“Oh wees gerust, ik zal er een boek overschrijven, maar ik heb nog geen einde.”

Dus ook de SPD, onze kameraden van de vroegere Communistische Liga, wilden niet dat de waarheid aan het licht kwam. Een mogelijke verklaring daarvoor vinden we in een interview van Drago Hedl, een journalist die ondertussen internationale prijzen gekregen heeft voor zijn werk, een man waar ik van ben gaan houden. Het interview gaat over Merčep, voor alle duidelijkheid tussen

de geïnterviewde Jukic en Merčep loopt een vete, die te ingewikkeld is om uit te leggen. Het zijn allebei aanhangers van Tudjman. Jukic was een van die rijke buitenlandse émigrés die de Tudjman vanaf het begin gesteund hebben. Hij bezat een keten met garages in Duitsland. Hij werkte tijdens de oorlog bij de contraspionage. Fernand Jukic legde uit hoe de omerta werkt in Kroatië.

Drago Hedl: “Wanneer zal de waarheid over de gebeurtenissen in Vukovar voor de oorlog geweten zijn?”

Fernand Jukic: “De mensen zwijgen omdat iedereen boter op het hoofd heeft. Politici die nu aan de macht zijn wisten ook waar Merčep mee bezig was. Ze werden over alles wat aan de gang was geïnformeerd. De huidige Vice-Voorzitter van het parlement Mato Arlovic, de huidige President Tomcic, zowel als de huidige Eerste Minister Ivicia Racan. Ze wisten het allemaal. Ik heb meerdere malen met Mato Arlovic samen gezeten en gesproken over wat er aan de gang was. Arlovic antwoordde altijd: “Glavas weet wat hij doet, iedereen weet dat.” Niemand had de moed om iets te zeggen. Nu zijn ze aan de macht, maar wassen hun handen in de onschuld.”

Kort na Jadranka's confrontatie met Arlovic, op 23 November 2003, viel regering. Jadranka kandideerde zelfs niet meer bij de volgende verkiezingen. Ze was al die kuiperijen zat. Het volgende kabinet was terug HDZ.

Voor Jadranka zou er pas een einde aan de zaak komen als ook de opdrachtgevers ontmaskerd werden en voor hun rechters zouden verschijnen. Het kwam er nu op aan om het sleutelgetuigenis van Gordana in een proces-verbaal te gieten. Met heel veel moeilijkheden – ze was geen parlementariër meer - raakte ze toch nog binnen bij de onderzoekende magistraat Bajic.

En dan. Een getuigenis in het buitenland was niet geldig. De getuige moest naar Kroatië komen. Toen Gordana ermee instemde om naar Kroatië te komen veranderden de voorwaarden opnieuw. De getuigenis moest afgelegd worden in een rechtszaal. Jadranka gaf er meerdere keren de brui aan want nu kwamen ze met een extra eis: ze moest een document ondertekenen waarin ze bevestigde dat ze ‘zonder verzoek de rechtbank had benaderd’ en dat de verklaring er gekomen was op haar aandringen.

Uiteindelijk gaf ze toe, tekende ze de verklaring en kon ze de getuigenis van Gordana Ajdukovic officieel laten vastleggen. Nu was het nog wachten op het Hoge Gerechtshof om de zaak te heropenen.

Haar talrijke interviews met buitenlandse media. De onderzoekers voor het Joegoslavië-tribunaal die iedereen zenuwachtig begonnen te maken, het zal allemaal wel zijn invloed gehad hebben. Eindelijk heropende het Hoge Gerechtshof het proces, niet op basis van haar nieuwe getuigenissen, maar omdat Gudelj ten onrechte was vrijgelaten.

Maar het zal nog tot 2008 duren voor het proces gevoerd wordt. Intussen zijn er wel dingen aan het veranderen in Kroatië. Er beginnen lijken uit de kast te vallen.

Glavas wordt door een beschermde getuige beschuldigd van betrokkenheid bij de ‘sellotape-moorden’. De lijken werden gevonden, gekneveld met selo-tape. Hij ontkent natuurlijk in alle talen en ontbindt al zijn duivels om zijn onschuld te bewijzen om uit de handen van justitie te blijven. Rechts Kroatië beschouwt hem nog altijd als een held. Tweemaal ontsnapt hij aan een arrestatie omdat plaatselijke rechtbanken weigeren het aanhoudingsbevel uit te schrijven. Op 23 oktober wordt er toch nog een aanhoudingsmandaat afgeleverd na vier dagen verwarrende debatten in de Sabor over de opheffing van zijn immuniteit. Glavas verdwijnt achter slot en grendel.

Merčep wordt in 2006 aangeklaagd door het Joegoslavië-tribunaal. Maar liefst 80 liquidaties van Merčep en zijn troepen zijn daar gedocumenteerd. Het dossier tegen Merčep bij de Rechtbank in den Haag bevat 14.000 pagina's.

De betrokkenheid van de HDZ bij de smerige oorlog lag open en bloot op de straat. Begin 1991 begon de HDZ met het uitdelen van wapens en explosieven onder zijn getrouwe partijleden. Merčep bestelde al in September 1990 "50 kilogram salami en zoveel ontstekingen als mogelijk" bij Branimir Glavas. Dit verzoek werd op een blaadje uit een notaboekje geschreven, bewijsstuk dat nog altijd bewaard wordt door het Joegoslavië-tribunaal. Glavas had daarvoor 100 kg 'Vitezit 60' (industriële kneedbare explosieven), ook bekend als 'salami' geleverd. Er zijn meer leveringen geweest van explosieven, want in Oktober 1990 nam Glavas 500 Kg 'Vitezit 60' 10 meter traag brandende lont, 1000 meter ontstekings-koord, en 200 ontstekings-mechanismen weg uit de Orahovac steengroeve...

In december 2006 gaat Glavas in hongerstaking in de gevangenis. Hij wordt ten slotte vrijgelaten maar op 17 april 2007 wordt Glavas officieel in beschuldiging gesteld en aangehouden. Hij wordt beschuldigd van het ontvoeren, folteren en doden van Servische burgers in 1991 en 1992. Er kon niks gebeuren in Osijek in die periode zonder toestemming van Seks verdedigt Vladimir Glavas zich. Hij gaat prompt weer in hongerstaking, maar deze keer pakt zijn tactiek niet meer. Op 9 mei worden er nog twee moorden op Servische burgers toegevoegd aan de akte van beschuldiging. Zijn proces start op 15 oktober 2007 maar op 25 november 2007 wordt hij herkozen in de Sabor en onderbreekt zijn onschendbaarheid het proces...

Uiteindelijk zal Glavas toch op 8 mei 2009 in Zagreb veroordeeld worden tot 10 jaar gevangenisstraf, maar niet voor zijn aandeel in de moord op Josip Reihl-Kir, wel voor zijn rol in ontvoeringen, foltering en moorden van Servische burgers... En denk je dat het toen gedaan was? Neen Glavas wist te ontsnappen naar Bosnia-Herzegovina en kreeg daar de Bosnische nationaliteit. Hij is nog altijd een vrij man.

En de andere mogelijke opdrachtgevers van de moord op Josip? Al degenen die betrokken waren bij de provocatie in Borovo Selo, Susak, Vukojevic en Degoricija, Seks de organisator achter de schermen?

Van Degoricija weten we dat hij geprobeerd heeft Josip Reihl-Kir uit de klauwen van Glavas en co te redden, die laten we vallen, maar Seks, Susak en Vukojevic? Susak is dood maar de rest leeft ongestoord verder, elk in zijn grote villa in omgeving van Zagreb.

En het kan ook niet dat Tudjman niet op de hoogte was. Maar die kunnen we niets meer vragen, ook al dood. Maar zijn compagnon de route leeft nog Stjepan Mesić president van Kroatië (na Tudjman's dood) tot hij in 2010 vervangen werd door 2010 Ivo Josipović?

In Juli 2008 wordt het derde proces tegen Antun Gudelj geopend. Alle belangrijke getuigen zijn aanwezig met uitzondering van Tubic, die intussen overleden is. Een videogetuigenis van hem wordt geweigerd. Er is zelfs de getuigenis van de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken, Josip Boljkovac die verklaart:

"...dat hij zeker is dat de politiechef van Osijek Josip Reihl-Kir werd vermoord omdat hij voor een vreedzame oplossing voor de crisis koos, en niet voor de oorlog opteerde. Reihl-Kir heeft aan mijn plaatsvervanger Degoricija verteld dat zijn leven in gevaar was in Osijek. Daarom besloot ik hem onmiddellijk te verplaatsen van Osijek naar Zagreb."

Gudelj wordt voor de derde maal veroordeeld tot 20 jaar, maar de rechtbank weigert om Glavas in

beschuldiging te stellen als opdrachtgever. Dat viel buiten het mandaat van het Hoge Gerechtshof.

Zonder de integere onderzoeksjournalistiek van Drago Hedl, Goran Flauder en Milos Vasic was het schrijven van dit verhaal onmogelijk geweest